

43910/21/
27998

Офіс Президента України

18.11.2022 № 41-01/1314

Київська міська державна
адміністрація
21.11.2022 № 28467

На № _____

Головам обласних, Київської міської державних адміністрацій

У зв'язку із вшануванням Дня пам'яті жертв голодоморів (26 листопада 2022 року) просимо забезпечити проведення меморіальних та інших тематичних заходів із суворим дотриманням вимог законодавства та обмежень воєнного стану, а також з урахуванням ситуації в конкретному регіоні та населеному пункті.

Під час підготовки змістовної складової заходів та формування медійного контенту пропонуємо використовувати загальні гасла «Пам'ятаємо! Єднаймося! Переможемо!», а також «Пам'ятаємо Голодомор! Зупинимо геноцид!».

У цьому контексті поряд з широким інформуванням про трагедію Голодомору 1932 – 1933 років в Україні - геноциду Українського народу (довідка додається), голодоморів 1921 – 1922 років та 1946 – 1947 років, їх умисний характер та штучну природу, важливо у виступах представників влади, матеріалах для ЗМІ акцентувати на подібності дій московського режиму у здійсненні геноциду проти Українського народу шляхом винищення його голодом у ХХ столітті і спробами винищити фізично нині, у ході війни проти України у ХХІ столітті. Дії російської федерації геноцидного характеру проти українців – це не що інше, як пряме продовження політики російських більшовиків щодо знищення нашого народу. Також слід зазначити, що наслідком злочинних дій путінської росії сьогодні є проблеми продовольчої безпеки у світі та загроза голоду в низці країн. Тому єдиним беззаперечним результатом триваючої боротьби добра і зла має стати перемога України та її союзників над деструктивним регресуючим утворенням в особі сучасної московської держави. Знаковою для подальшого розвитку світового співтовариства стане узгоджена спільна діяльність з метою припинення гібридної війни російського тоталітарного режиму проти цивілізованого світу, міжнародне засудження організаторів і виконавців обох цих злочинів, надання належної правової та політичної оцінки діям країни-агресора.

Рекомендуємо у зв'язку з Днем пам'яті жертв голодоморів забезпечити: проведення 26 листопада 2022 року лаконічних церемоній (без участі офіційних осіб та представників громадськості) покладання керівниками місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування квітів, тематичних композицій, встановлення лампадок та символічних атрибутів (колосків, яблук тощо) до пам'ятних знаків, місць поховань жертв голодоморів; при цьому не ув'язувати проведення цих заходів з традиційним часом проведення загальнонаціональної акції «Запали свічку» (16.00) та рекомендувати громадським організаціям і громадянам проводити відповідні заходи впродовж світлового дня;

оголошення (у засобах масової інформації) о 16.00 26.11.2022 хвилини мовчання та проведення загальнонаціональної акції «Запали свічку»; при цьому наголошуємо на необхідності звернути увагу громадян на заpalенні ними свічок передусім вдома, з урахуванням вимог світломаскування;

приспущення Державного Прапора України / вивішення Державного Прапора України з траурною стрічкою на будинках органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, а також установ і організацій будь-якої форми власності, інших об'єктах;

обмеження проведення цього дня будь-яких розважальних заходів, внесення відповідних змін до програм місцевих телебачення та радіо;

належний інформаційний супровід Дня пам'яті жертв голодоморів, у тому числі розповсюдження соціальної реклами, реалізацію з використанням медіа-ресурсів тематичної інформаційно-освітньої та патріотично-виховної кампанії, залучення громадян до участі онлайн у загальнонаціональній акції «Запали свічку».

Особливу увагу необхідно приділити забезпеченню дотримання громадського порядку і суспільно-політичної стабільності у регіоні, безпеки громадян, протидії провокаціям ворога, зокрема в інформаційній сфері.

Про проведену роботу просимо поінформувати Офіс Президента України до 5 грудня 2022 року, оперативну інформацію надіслати Директорату з питань внутрішньої та гуманітарної політики Офісу Президента України за установленими формами 26 листопада 2022 року.

Додаток: на 7 арк.

Заступник Керівника
Офісу Президента України

К.Тимошенко

Голодомор 1932 – 1933 років в Україні– геноцид Українського народу

Для України 1932-1933 роки стали часом національної катастрофи, яка поставила націю на межу зникнення. Жорстокість Голодомору полягає перш за все в тому, що голод не був наслідком стихійного лиха або неврожаю, він став результатом цілеспрямованої політики московського тоталітарного режиму. Шляхом насильницького вилучення продовольства, блокади сіл і цілих районів, заборони виїзду за межі охопленої голодом України, згортання сільської торгівлі, репресій проти незгодних **московський режим створив для частини українців умови, які були несумісні із життям, і тим самим вчинив злочин геноциду.**

Голодомор 1932-1933 років в Україні як явище геноциду народу підпадає під означення геноциду, подане в Конвенції ООН від 9 грудня 1948 року « Про попередження злочину геноциду і покарання за нього». Так, стаття 2 Конвенції визначає геноцид «як будь-яке з діянь, які вчиняються з наміром знищити повністю або частково яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу, а саме: вбивство членів групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам групи; умисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення її; заходи, розраховані на недопущення дітонароджування в середовищі групи; насильницька передача дітей з однієї групи до іншої»

Є всі підстави вважати, що Голодомор був **спеціально спланованим московським комуністичним режимом злочином**, метою якого було знищити українців як національну групу, що усвідомлювала себе як націю і готова була за сприятливих умов проголосити незалежність. Інструментом було обрано **вбивство голодом найбільш чисельної та самодостатньої частини нації - селянства**, разом із переслідуванням національної інтелігенції у формі політичних судилищ і чисток.

Причини Голодомору

У складі СРСР українські території опинились внаслідок збройної окупації московським комуністичним режимом після тривалого спротиву Української Народної Республіки у 1918 – 1921 роках. Для утримання влади в Україні режим змушений був погодитись на створення квазідержавного утворення - Української соціалістичної радянської республіки. У 1920-их роках московський режим для зміцнення своїх позицій у національних регіонах і, зокрема, в Україні розпочинає політику «коренізації», тобто політику «вкорінення» комуністичної партії у ці регіони, що передбачало і заохочення розвитку місцевих культур. Але в Україні політика коренізації відразу вийшла за партійні рамки: тут у 1920-х роках відбувався культурний ренесанс європейського зразка і формувалися відмінні від російських культурні традиції, які орієнтувалися на Європу під гаслом «Геть від Москви» (письменник Микола Хвильовий), створювалася національна система освіти,

обґрунтовувалася економічна концепція України як автономного економічного організму (економіст Михайло Волобуєв).

Наприкінці 1920-их років усю повноту влади в СРСР захопив Йосип Сталін, який почав встановлювати тоталітарний контроль над суспільством. Це викликало посилення антивладних настроїв і відкритих протестів у різних регіонах і республіках СРСР. **І в Україні, що мала історичний досвід власної державності, цей спротив був найактивніший.**

У 1930 році Україною прокочується масштабна хвиля протестів і збройних виступів проти насильної колективізації селянських господарств. Того року в УСРР зафіксовано понад **4000** масових виступів, у яких брало участь до **1,2** млн селян.

Спротив і суспільні настрої спричинили формування у московського керівництва фобій щодо хисткості становища в Україні і загрози національного виступу. Тож **українські інтелектуали, економічно незалежне і національно свідоме селянство сприймалися комуністичною владою як загроза існуванню СРСР.**

Нова хвиля масових протестів в Україні розпочала підніматись у 1932 році. Ці протести були спричинені голодом, який охопив УСРР навесні того року внаслідок надмірного вилучення зернових в селянських господарствах.

У критичній ситуації, що склалася в Україні навесні 1932 року, цивілізована альтернатива виходу з кризи полягала у кардинальному перегляді надмірних планів хлібозаготівель, оголошенні районів голодування зонами гуманітарного лиха і наданні їм широкомасштабної допомоги. Замість цього кремлівський режим не лише не відмовився від реалізації планів хлібозаготівель, а й застосував до українців безпрецедентні репресії, спрямовані на позбавлення їх продуктів харчування.

Головною причиною критичної ситуації, що склалась в Україні на той час, була неефективна колгоспна система. Селяни, котрі працювали за умовні трудовні, не мали жодного зацікавлення виконувати роботу якісно. А керівництво колгоспів, що рекрутувалось переважно із партійних активістів, часто виявлялось некомпетентним та неефективним. Але в усьому цьому комуністичне керівництво бачило злий умисел і саботаж українців. Отож їх вирішено було покарати та «перевиховати».

Як було вчинено злочин геноциду голодом?

Усі кроки кремлівського керівництва засвідчують, що діяли вони **за ретельно розробленим планом**. Організований ними Голодомор фактично був спеціально спланованою і ретельно замаскованою каральною акцією. Уважний аналіз дій тодішньої влади дає змогу відтворити задум цієї страхітливої спецоперації.

Першим кроком до майбутнього вбивства голодом було **встановлення для України ще у липні 1932 року завідомо нереальних планів хлібопоставок** із нового врожаю. Ця свідомо закладена нереальність планів, з одного боку, дозволяла

забрати у людей усе вирощене, а з другого, створювала ґрунт для майбутніх звинувачень українців у саботажі і шкідництві.

Сама операція із покарання українців-«саботажників», вочевидь, була затверджена восени 1932 року. 22 жовтня Політбюро ВКП(б) відряджає в Україну В'ячеслава Молотова на чолі спеціальної групи для «посилення хлібозаготівель». Інша група, на чолі з Лазарем Кагановичем, була відряджена на Північний Кавказ, де її основна увага була зосереджена на заселеній українцями Кубані.

Відрядження Молотова було справді надзвичайним кроком. Адже він був не просто високим партійним функціонером, а головою Раднаркому СРСР, тобто радянським прем'єр-міністром. Тож в тодішнього радянського уряду не виявилось більш важливих справ, аніж «посилення хлібозаготівель» в Україні. Це говорить про виключність завдань, які перед Молотовим поставив Сталін.

18 листопада, за вказівкою Молотова, ЦК КП(б)У приймає постанови про запровадження натуральних штрафів, «чорних дощок», мобілізацію партійних кадрів для проведення хлібозаготівель, а також щодо проведення чекістської операції з ліквідації «кулацьких і петлюрівських гнізд». І вже 22 листопада керівник «республіканського» ГПУ направляє на затвердження план операції «з нанесення оперативного удару по класовому ворогу», яка охоплювала 243 райони України.

Для розправи з мешканцями українських сіл влада широко використовує спеціальний позасудовий репресивний захід – **занесення на «чорну дошку» районів, сільрад, сіл і колгоспів** за «невиконання хлібозаготівель». Занесення на «чорну дошку» означало оголошення на окремих територіях надзвичайного стану і системи примусових заходів, призводило до ізоляції населених пунктів, вилучення всього продовольства, заборону ввезення яких-небудь товарів та інші жорстокі репресії, що часто було рівнозначне смертному вироку їх жителям.

У грудні 1932 року режим переходить до **повного вилучення харчів в українських селян**. Основним методом хлібозаготівель стають обшуки у селянських дворах. Реальна влада у селах переходить до «уповноважених з хлібозаготівель» - спеціально відряджених партійних функціонерів. Вони мали одне завдання – знайти і конфіскувати збіжжя, і для цього мали усю повноту влади. Проводили обшуки так звані «буксирні бригади», що формувались із комуністів, комсомольців та інших провладних активістів.

Одночасно розгортається **всесоюзна кампанія із звинувачення українців у саботажі хлібозаготівель та підготовці повстання**. Наприклад, Сталін особисто наказує поширити серед партійного і державного активу матеріали так званої «Оріхівської справи» проти керівників Оріхівського району (тепер Запорізька область), яких було засуджено за саботаж хлібозаготівель.

14 грудня 1932 року ЦК ВКП(б) і РНК СРСР ухвалюють таємну постанову «Про хлібозаготівлю на Україні, Північному Кавказі і в Західній області», яка, разом з посиленням репресій проти «саботажників», передбачала **ліквідацію українських**

шкіл на Кубані і масове переслідування української інтелігенції. Зміст цього документа є переконливим підтвердженням того, що метою штучно організованого голоду було руйнування української національної ідентичності.

У грудні 1932 року комуністи, під прикриттям хлібозаготівель, змушують **вивезти з українських сіл усі наявні зернові запаси, навіть посівний матеріал.**

1 січня 1933 року постановою ВКП(б) про застосування найжорстокіших репресій до тих, хто не здасть хліба, українцям було оголошено ультиматум. У січні – на початку лютого того року українськими селами прокотилася хвиля масових подвірних обшуків. Забиралось усе. **Мешканці українських сіл і містечок були позбавлені останніх залишків їжі та були приречені на голодну смерть.**

22 січня 1933 року директивою Сталіна було **заборонено виїзд селян з території УСРР і Кубані** в інші місцевості СРСР. Українським селянам припинили продавати квитки на залізничний і водний транспорт. **Дороги блокували** підрозділи ГПУ. Тих, хто встиг виїхати, заарештовували та повертали назад. Тільки за перші півтора місяці дії цієї директиви було затримано майже 220 тисяч селян. З них понад 186 тисяч силоміць повертають у села, де вони були приречені на голодну смерть. Пізніше заблокували дороги до міст, щоби не пустити до них голодуючих.

Із лютого 1933 року Україні починають виділяти «допомогу» — вибірккову і недостатню. Вона була спрямована **не на подолання голоду і порятунок українців, а на забезпечення виробничих потреб у ході посівної і збиральної кампаній.** Якщо продовольство надходило до села, його використовували лише для громадського харчування тих колгоспників, котрі виходили на роботу. Знесилені, старі, а також селяни-одноосібники не отримували допомоги.

Тож, попри нібито «допомогу», яку отримували українські області, смертність у них у першій половині 1933 року невпинно зростала, і піку досягла у червні, коли, за підрахунками вчених-демографів, померло 800 тисяч чоловіків, жінок та дітей.

У той же час, в УСРР розгортається **шалена кампанія «очищення» від «петлюрівців» і «українських націоналістів».** За офіційними даними, в Україні у 1933 році було арештовано більше людей, ніж у 1938 році. Українізацію було зупинено, в республіці **розпочалась русифікація.**

Приховування правди про Голодомор

Комуністична влада замовчувала факт голоду. **Жодної офіційної згадки про цю жахливу трагедію не було.** Навіть у діловій переписці державні і партійні органи, пишучи про опухання десятків і сотень тисяч сімей, голод не згадують. Партійні функціонери і чекісти пишуть лише про «продовольчі труднощі». У книгах реєстрації смертності з'являються нові терміни, як, наприклад, «безбілковий набряк» - на позначення смерті з голоду.

Керівництво СРСР свідомо дезорієнтувало світову громадськість. Сталінський режим проголосив голод в Україні таким, якого немає, і на цій підставі

відмовлявся від допомоги, запропованої численними зарубіжними неурядовими організаціями, зокрема закордонними українськими спільнотами.

У державних резервах Недоторканного і Мобілізаційного фондів СРСР було накопичено великі обсяги зерна, але цей ресурс не було використано для надання допомоги голодуючій Україні. **Значна кількість зерна, інших продуктів харчування, вироблених в Україні, експортувалися за її межі** – в інші регіони СРСР і за кордон, тоді як мільйони українців вмирили голодною смертю. Із СРСР було експортовано 1,6 млн. тон зерна – у 1932 році і 1,8 млн. тон – у 1933 році.

Суть політики московського комуністичного режиму з організації Голодомору підтверджують і його дії з **приховування Голодомору не лише від зовнішнього світу, а й від нащадків**. У 1933 році сільським радам наказано під час реєстрації смерті не вказувати її причину. Більш того, у 1934 році вийшла нова вказівка: офіційні книги про реєстрацію смертей за 1932-1933 роки вислати в спеціальні частини (де більшість з них була знищена). У СРСР заборона на інформацію про Голодомор діяла до 1987 року.

Антиукраїнське спрямування Голодомору

Вибіркову антиукраїнську спрямованість Голодомору підтверджують жорстокі репресивні заходи, що призвели до штучного голоду, застосовані режимом **саме в Україні і на Кубані**, яка входила до складу РРФСР, але за мовою, традиціями і культурою була у той час українською.

Питання хлібозаготівель в Україні і на Північному Кавказі сталінський режим пов'язував безпосередньо з питаннями українізації, про що свідчить постанова ЦК ВКП(б) і РНК СРСР від 14 грудня 1932 року «Про хлібозаготівлю на Україні, Північному Кавказі і в Західній області». У цьому документі, незважаючи на назву, значна увага приділяється питанням «правильного проведення українізації», що означало, зокрема, ліквідацію українських шкіл на Кубані і масове переслідування української інтелігенції. Зміст цієї ухвали є переконливим підтвердженням того, що штучно організований голод в Україні і на Північному Кавказі використовувався **не лише як знаряддя знищення селян, а як привід для руйнування української національної ідентичності і знищення носіїв цієї ідентичності за їхню приналежність до української національної групи**.

Підтвердженням антиукраїнської спрямованості політики комуністичного режиму стала і кампанія «очищення» України від «петлюрівців» і «українських націоналістів», яку розгорнув у 1933 році комуністичний режим. У 1933 році в Україні розмах репресій порівнюється з Великим терором 1937-1938 років. Саме тому тодішній фактичний керівник УСРР Павло Постишев у січні 1934 року звітував, що «минулий рік в Україні став роком розгрому націоналістичної контрреволюції».

Демографічні втрати внаслідок Голодомору

Страшні обставини злочину роблять неможливим встановлення як точної кількості викликаних голодом смертей невинних людей, так і вичерпного поіменного списку жертв.

Проблема підрахунку кількості жертв Голодомору має тривалу історію, і спричинена недостатньою базою даних. Унаслідок застосування різних методологій, врахування чи неврахування тих чи інших факторів та даних, дослідники, що займалися такими підрахунками приходили до різних висновків. І оцінки втрат коливаються **від 3 до 7 млн жертв**. Називаються і більші числа жертв Голодомору.

У другій половині 2000-их років в Інституті демографії та соціальних відносин ім. М.Птухи Національної академії наук України спільно із університетами США була створена група вчених, що розпочали роботу з підрахунку демографічних втрат від Голодомору. У результаті багаторічних досліджень група прийшла до оцінки, що надсмертність, спричинена Голодомором в Україні, становила понад 3,9 млн. осіб. Втрати ненароджених оцінюють у 0,6 млн. осіб. Тож сукупні демографічні втрати внаслідок Голодомору 1932 -1933 років в Україні фахівці оцінили у 4,5 млн. людських життів.

Якими б не були оцінки вчених, безперечним залишається, що Голодомором винищено **мільйони людських життів**. А долі мільйонів людей були скалічені. Пережиті жахіття залишили глибоку рану в кількох поколіннях українців. Масовий спротив режиму на більшій території України у 1930-х роках було придушено.

Але московський режим не зумів досягнути своєї головної мети – Україну не було зламане. Підсумком незламності Українського народу стало відновлення незалежності України у 1991 році. А нинішній всенародний опір російській агресії засвідчує, що українці остаточно позбулися страхів, які насаджувався тоталітарним кремлівським режимом та не бажають повторення подібної трагедії.

Вшанування пам'яті про Голодомор в Україні

Після здобуття незалежності Україна пройшла тривалий шлях відновлення пам'яті про Голодомор 1932–1933 років як геноцид Українського народу.

У вересні 1993 року, у 60-ті роковини трагедії, в Україні уперше пам'ять жертв вшанували на державному рівні. У 1998 році Указом Президента України було встановлено загальнонаціональний пам'ятний день. 2003 року Верховна Рада України визнала Голодомор актом геноциду. У 2006 році українським парламентом ухвалено Закон «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні», яким Голодомор визнано геноцидом українського народу. 2008 року видано Національну книгу пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні загальним (понад 22 тисячі сторінок) та споруджено у місті Києві Меморіал жертв Голодомору. 2010 року Апеляційний суд м. Києва постановою за порушеною Службою безпеки України

кримінальною справою визнав Голодомор 1932–1933 років в Україні геноцидом Українського народу.

Оцінки Голодомору 1932–1933 років в Україні як геноциду ґрунтуються на великій кількості наукових досліджень, **сотнях тисяч архівних документів та спогадів** тих, хто вижив під час Голодомору. Бібліографія, присвячена вбивству голодом в Україні у 1932–1933 роках, налічує понад **15 тисяч** позицій. Записано понад **200 тис. свідчень** очевидців. В Україні споруджено **понад 7 000 пам'ятників та меморіалів** на вшанування пам'яті жертв геноциду.

Україна щороку у четверту суботу листопада вшановує **День пам'яті жертв голодоморів**. У цей день українці моляться та запалюють свічки біля пам'ятників та на підвіконнях у власних оселях. Ці вогники символізують особисту скорботу і пам'ять про мільйони загублених життів співвітчизників та одночасно віру в те, що подібне ніколи і ніде не повториться.

Визнання у світі Голодомору 1932-1933 років геноцидом

На **парламентському** рівні Голодомор 1932-1933 років в Україні визнали **16** держав (Естонія, Австралія, Канада, Угорщина, Литва, Грузія, Польща, Перу, Парагвай, Еквадор, Колумбія, Мексика, Латвія, Португалія, США, Чехія); на **регіональному (муніципальному)** рівні – у **9** державах (Австралія, Аргентина, Бразилія, Велика Британія, Іспанія, Італія, Канада, Португалія, США), на **доктринальному** рівні - Святий Престол. Окрім того, Федеральний сенат Бразилії (одна з двох палат бразильського парламенту) на сесії 26 квітня 2022 року також визнав Голодомор 1932-1933 років в Україні геноцидом українського народу та встановив четверту суботу місяця листопада днем пам'яті.
